

Hypochaeris glabra L. (Glad biggenkruid) uit het vergeethoekje

Ruud van der Meijden (Nationaal Herbarium Nederland / Leiden branch,
Postbus 9514, 2300 RA Leiden; e-mail: meijden@nhn.leidenuniv.nl)

Hypochaeris glabra L. saved from oblivion

The diagnostic characters which separate *Hypochaeris glabra* from *H. radicata* are more distinct than generally is assumed. In this study, a few new diagnostic characters are presented based on observations of plants in horticulture. In England, hybridisation between *Hypochaeris glabra* and *H. radicata* has been observed. Hitherto the hybrid between these two species has not been observed in the Low Countries, but its undetected presence may be the reason for the uncharacteristic large size of the flowering head that is given for *Hypochaeris glabra* in recent Dutch and Belgian Floras. The circumscription of the habitat of *H. glabra* also needs correction. The species certainly is not calcifuge, because it grows on calcareous soil as well.

Tot voor kort werd Glad biggenkruid (*Hypochaeris glabra*) gezien als een zeer zeldzame, sterk bedreigde soort, die daarom zowel in de eerste¹ als in de tweede Rode Lijst² in de hoogste bedreigingscategorie geplaatst werd. Het was daarom verrassend, dat ik in de zomer van 1999 op het voormalige werkeiland Neeltje Jans een groot aantal planten van deze soort vond en de dag erna enkele planten op de Brielse Gatdam bij Oostvoorne.³ Verrassend was bovendien de standplaats op deze vindplaatsen die op het eerste gezicht niet overeenkomt met de veronderstelde “kalkarme, meestal zwak zure, betrekkelijk voedselarme zandgrond” zoals Weeda die aangeeft.⁴ Rothmaler geeft zelfs de kwalificatie ‘kalkmijdend’.⁵ Op beide vindplaatsen is het substraat namelijk kalkrijk. Wél is de bodem geroerd, maar Glad biggenkruid groeit er niet als akker(on)kruid (de karakterisering die het meestal krijgt).

Na het bekendmaken van deze waarnemingen op de Variadag in 2001 werd de soort het jaar daarop op talrijke plaatsen gevonden in Zeeland.⁶ Intussen is wel duidelijk geworden dat Glad biggenkruid tenminste in het duingebied over 't hoofd werd gezien en wellicht ook in het binnenland. De vraag rijst, of er sprake is van herstel in westelijk Nederland, zoals eerder werd gesuggereerd³, of dat er andere factoren in het spel zijn die de recente toename van vindplaatsen verklaren?

Ik heb daarom planten van *Hypochaeris glabra* van Neeltje Jans verzameld en in de zomer van 2002 in de tuin gezet, waar hij zich in de herfst flink heeft uitgezaaid. Zodoende heb ik de planten in 2002 en 2003 kunnen volgen en de verschillende groeistadia kunnen bestuderen, van de overblijvende rozetten tot kiemplanten en nieuwe volwassen planten. In de eerste plaats valt op dat de rozetten van jongs af aan kale bladen bezitten met tere, smalle bladen die ook in het volwassen stadium kleiner zijn dan bij *H. radicata* (Gewoon biggenkruid). Eenmaal in bloei zijn in de tuin opgegroeide exemplaren van Glad biggenkruid even hoog als die van Gewoon biggenkruid, en dragen ze evenveel hoofdjes. Die worden even lang als bij *H. radicata* maar ze hebben echter een veel kleinere diameter. Wat bovendien erg opvalt is dat de hoofdjes van *H. glabra* slechts een paar uur per dag geopend zijn, niet per se

alleen 's ochtends⁴, terwijl de hoofdjes van bij *Hypochaeris radicata* gewoon de hele dag geopend zijn. Ik heb nog geen regelmaat kunnen ontdekken in het openen en sluiten van de hoofdjes van *H. glabra*: ze lijken open te gaan als er voldoende zonlicht is, maar lijken zich te sluiten als de temperatuur te hoog wordt (boven de 25 °C?). Met dichte hoofdjes zijn de planten van Glad biggenkruid bijzonder opvallend en worden ze dan “stellig wel eens over het hoofd gezien” zoals Weeda⁴ terecht opmerkt.

Er zou echter nog een andere reden kunnen zijn voor de problemen rond *Hypochaeris glabra*. In Engeland zijn bastaarden gevonden tussen *H. glabra* en *H. radicata* (*H. ×intermedia* Richt.).⁷ Hybridisatie zou kunnen verklaren waarom in sommige flora's⁷⁻¹⁰ de diagnostische verschillen tussen beide soorten nogal vaag zijn. De bastaard is in Nederland noch in België vastgesteld, maar Stace⁷ stelt dat hij in Engeland wellicht over het hoofd wordt gezien; in Nederland dan stellig ook!

Ik vermoed daarom, vooral geïnspireerd door de bijna dagelijkse waarnemingen aan de zaailingen van Neeltje Jans [die zijn dus kennelijk zuiver], dat de verschillen tussen *Hypochaeris glabra* en *H. radicata* groter zijn dan in de literatuur wordt vermeld. Hieronder geef ik de verschillen zoals ik die heb waargenomen.

Hypochaeris glabra — Buitenste lintbloemen nauwelijks langer dan de binnenste omwindselbladen, van onderen geel. 'Lint' van de geopende lintbloemen ca. 3 mm lang, korter dan de buis van de lintbloemen; 'koker' van de helmknoppen 1,5–2 mm lang (Fig. 1A). Geopende hoofdjes 8–12 mm breed. Hoofdjes slechts enkele uren per dag geopend. Rozetbladen kaal, dun. 'Pluizen' van het vruchthoofdje lang op de hoofdjessteel blijvend. Randstandige vruchten ongesnaveld, centrale vruchten duidelijk gesnaveld.

Hypochaeris radicata — Buitenste lintbloemen veel langer dan de binnenste omwindselbladen, van onderen blauwgrijs. 'Lint' van de geopende lintbloemen ca. 6–10 mm lang, langer dan de buis van de lintbloemen; 'koker' van de helmknoppen 4–6 mm lang (Fig. 1B). Geopende hoofdjes 20–40 mm breed. Hoofdjes de gehele dag geopend. Rozetbladen vrij stijf behaard, stevig aanvoelend. 'Pluizen' van het vruchthoofdje snel wegwaaiend. Alle vruchten duidelijk gesnaveld.

Opmerkelijk is dat de 'grote' Heukels¹¹ in 1910 de verschillen heel goed weer geeft en als habitat van *Hypochaeris glabra* vermeldt: “vooral op zandgrond en in de duinen”. De vraag is nu, of Glad biggenkruid in de duinen eerst sterk achteruit is gegaan en onder invloed van de activiteiten van de Deltawerken sterk is teruggekomen of dat er sprake is van een tijdelijke 'zwarte vlek' in het collectieve geheugen van de floristen? Het is met deze informatie maar zeer de vraag of *H. glabra* wel een echte Rode Lijst-soort is, want intussen druppelen waarnemingen uit andere duingebieden binnen.

Het is daarom bijzonder interessant om uit te kijken naar planten en groeiplaatsen van *Hypochaeris glabra* en de bastaard tussen *H. glabra* en *H. radicata* en de gevonden planten met de hierboven genoemde kenmerken te vergelijken. Voor het vinden van bastaarden is het vooral van belang om in de duinen te gaan zoeken, want juist in duingebieden komen beide soorten naast elkaar voor.

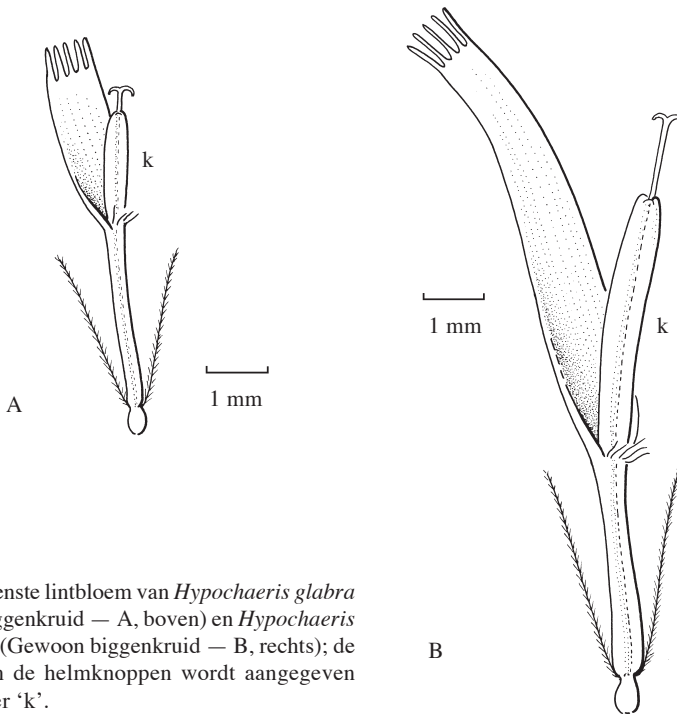

Fig. 1. Buitenste lintbloem van *Hypochaeris glabra* L. (Glad biggenkruid — A, boven) en *Hypochaeris radicata* L. (Gewoon biggenkruid — B, rechts); de 'koker' van de helmknoppen wordt aangegeven met de letter 'k'.

1. E.J. Weeda, R. van der Meijden, P.A. Bakker. 1990. Rode Lijst van de in Nederland verdwenen en bedreigde planten (Pteridophyta en Spermatophyta) over de periode 1.1.1980–1.1.1990. *Gorteria* 16: 2–26. — *Hypochaeris glabra* wordt hierin gerekend tot categorie 1: zeer sterk bedreigd: op het punt van verdwijning.
2. R. van der Meijden, B. Odé, C.L.G. Groen, J.P.M. Witte & D. Bal. 2000. Bedreigde en kwetsbare vaatplanten in Nederland; Basisrapport met voorstel voor de Rode Lijst. *Gorteria* 26: 85–208. — De achteruitgang van *Hypochaeris glabra* wordt hierin berekend op 96%.
3. R. van der Meijden, W.J. Holverda & H. Duistermaat. 1999. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in 1997, 1998 en 1999. *Gorteria* 25: 117–136.
4. E.J. Weeda. 1991. Nederlandse Oecologische Flora 4. Hilversum.
5. E.J. Jäger & K. Werner. 2002. Rothmaler's Exkursionsflora von Deutschland 4. Heidelberg, ed. 9.
6. Mond. meded. Wim van Wijngaarden (PPD Zeeland).
7. C.A. Stace. 1997. *New Flora of the British Isles*. Cambridge, ed. 2.
8. J. Lambinon, J.E. de Langhe, L. Delvosalle & J. Duvigneaud. 1998. *Flora van België, het Groothertogdom Luxemburg, Noord-Frankrijk en de aangrenzende gebieden*, ed. 3. Meise. — Deze geeft, evenals de Heukels, de breedte van de hoofdjes ten onrechte als 1,5–2,5 cm.
9. R. van der Meijden. 1996. *Heukels' Flora van Nederland*. Groningen, ed. 22. — Zie opmerking bij ref. 8.
10. T.G. Tutin, V.H. Heywood, N.A. Burges, D.M. Moore, D.H. Valentine, S.M. Walters & D.A. Weeb (red.). 1976. *Flora Europaea* 4: 309. Cambridge. — Dit werk geeft voor *Hypochaeris glabra* op dat de bladen kaal tot zachtharig of zelden ruwharig zouden zijn. Dat lijkt mij een onwaarschijnlijke variatie.
11. H. Heukels. 1910. *De Flora van Nederland* 3: 451. Leiden/Groningen.